

ÇİN'E AİT İMGE VE MOTİFLERİN ŞEHNÂME'YE GÖRE TAHLİLİ

SERPİL KOÇ KONUKSEVER¹

ÖZET: Firdevsî'nin kaleme aldığı “Şehnâme” İran'ın zengin ve köklü millî değerlerinin bir arada toplandığı destansı bir eserdir. Uzun asırlardan günümüze ulaşan bu eser, hâlâ değerini koruyan dünyanın seçkin epopeleri arasındadır. İranlıların uzun asırlar münasebet içerisinde oldukları Türk, Yunan, Arap ve Çin gibi milletlere ait izleri taşımaktadır. Yazımızda, Şehnâme'de yer alan Çin'e ait imge ve motiflerin tahliline yönelik kavramlar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî, Şehnâme, Çin, Turan, İran
**ANALYSIS IMAGE AND MOTİFS OF CHINESE
ACCORDİNG TO THE SHAHNAMEH**

ABSTARCT: “Shahnameh” written by Firdevsî which is a epical work that collects of Iran's rich and rooted national values. Shahnameh is in the among world's outstanding epopees which reaches today from long centuries and stil retains its value. It has the traces of nations such as Turkish, Greek, Arab and China that Iranian are in a relationship long centuries. In this article, the concepts of analysis image and motifs of Chinese which take place in Shahname will be discussed.

Keywords: Firdevsî, Shahnameh, China, Turan, Iran

GİRİŞ

“Şehnâmeler” yaşadıkları dönemlere göre hükümdarları tanıtmaya yönelik onlarla ilgili bilgileri kayıt altına alan eserlerdir. Bu tarz eserleri kalem alan kişiler de “Şehnâmecî” veya “Şehnâmenüvis” olarak adlandırılır². Dünyanın seçkin epopeleri arasında yer alan Firdevsî'nin Şehnâmesi, uzun asırlardan günümüze ulaşan İran'ın köklü millî kültürünü ve sanat düzeyini yansıtan bir eserdir. Bu eser, Firdevsî'nin kuşaktan kuşağa, sözlü olarak iletilen İran'ın millî değerlerini yazılı hale getirmesiyle vücûd bulmuştur.

¹Arş Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı; serpil.021@hotmail.com

²Bkz. Mithat Sertoğlu, “Şeh-nâmenüvisler, Vak'anüvisler ile Diğer Mühim Osmanlı Müverrihleri ve Eserleri”, Yeni Tarih Dergisi, c.I, 1960, s.754

İran edebiyatında, Şehnâme gibi hayatietini koruyan ve İran milleti üzerinde yarattığı etkiye sahip çok az eser mevcuttur. Samnâme, Gürşasbnâme, Ferâmuznâme, Cihangirnâme, Behinennâme, Berzunâme gibi çoğu eser, Şehnâme'nin etkisinde kaleme alınmıştır. Sistan dolaylarında yaşamış kahramanların hayatlarını konu edinen bu eserler, önce eski vak'aları ve kahramanlıkları anlatmaya başlamış daha sonra çağdaş vak'alara da yer vermişlerdir. Böylelikle edebiyatta “Şehnâmecilik” diye yeni bir edebiyat türü meydana gelmiştir³. Firdevsî'nin Fars edebiyatında başlattığı bu yeni gelenek, daha sonra Selçuklular vasıtasıyla Osmanlı edebiyatında da görülmüştür⁴.

Firdevsî'nin uzun yıllar süren bir çalışma sonrasında ortaya koyduğu manzum eseri Şehnâme, millî birlik ruhunu kuvvetlendirmesi bakımından İran kültür ve edebiyatında özel bir yer edinmiştir. Bu meşhur eserin yazarı Firdevsî'nin asıl adının Ebu'l Kasım Mansur, doğum tarihinin (935/1020-26) ve doğduğu yerinin Tus şehrine bağlı bir yer olduğuna dair bilgiler kesin değildir. Kendisinin Dihkan⁵ ailesine mensup biri olduğu da rivayet edilmektedir. Şairin hayatıyla ilgili pek çok bilgiye 12.yy. şairi Nizâm-ı Aruzî'nin Çehâr Makâle'sinde rastlanmaktadır⁶.

Şehnâme, mesnevi şeklinde yaklaşık altmış bin beyitlik manzum hikâyelerden oluşan İran'ın millî destanıdır. İnce hayallerle harmanlanmış gerçek vak'aların kahramanı olan kişiler, dünyanın yaratılmasından Arap istilasına kadar Pişdâdîler, Keyânîler, Eşkaniler, Sasaniler sülâllerinden gelen padişahlar olarak dört safhaya ayrılmıştır. Firdevsî, tamamlamak için yaklaşık otuz beş yıl harcadığı bu eseri, 1010 yılında Horasan Sultan'ı Mahmud'a sunmuştur⁷. Ahmet Ateş'e göre Firdevsi eserini, Sultan Mahmud'a 1021-1022 yılları arasında sunmuştur⁸.

Eserin dili, yalındır ve savaş tasvirleri için kullanılan benzetmeler remizlerle doludur. Altmış bin beyitten oluşan bu manzume, “fa'ülûn fa'ülûn

³Bkz. Firdevsi, **Şehnâme**, c.I, çev. Necati Lugal, önsöz: Kenan Akyüz, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1945-1955, s.XIX

⁴Bkz. İsmail Çiftçioğlu, “**Karamanlı Dönemi Şehnâme Yazarları ve Eserler Üzerine**”, A.K.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, c.IV., say. 2, 2002, s.57-66

⁵Arapça “Dihgân” çiftçi, köy ağası, eşraf anlamlarına geldiği gibi; geçmişteki vakaları bilen ve anlatan bir nevi vakanüvis, bkz. Firdevsî, **Şehnâme**, c.I, s.417

⁶Bkz. Ahmed b. Ömer b. Ali Nizâmî Aruzî Semerkândî, **Çehâr Makâle**, neş: Muhammed b. Abdülvahhib Kazvîni, Tahrân, 1909, s.47-51

⁷ Bkz. H. Ritter, “Firdevsî” mad. **İslam Ansiklopedisi**, c. XI, s.643-649

⁸Bkz. Ahmet Ateş, **Şâh-nâme'nin Yazılış Tarihi ve Firdevsî'nin Sultan Mahmud'a Yazdığı Hicviye Meselesi Hakkında**, *Türk Tarih Kurumu-Belleten*, XVIII:LXX: 1954, 159-168

fa'ülün fa'ül vezniyle yazılmıştır. Türk şiirinde kullanılan ilk aruz vezni de Şeh-nâme vezni olmuştur. Bu açıdan Doğu Türk edebiyatına ait çoğu eserde Şehnâme vezninin kullanılması, dikkat çekicidir. Örneğin; Yusuf Has Hacib'in eseri Kutadgu Bilig'de bu vezin kullanılmıştır. Türk edebiyat tarihçisi Prof. Kenan Akyüz'e göre eseri, büyük bir sanat eseri olmaktan çok, büyük bir "sabır ve emek" eseri olarak; şairinde büyük bir şair olmaktan çok büyük bir nâzım olarak kabul etmek gerekmektedir⁹. Kahramanlık konulu mesneviler içersinde Şehnâme, hem İran edebiyatında hem de Türk edebiyatında özel bir yer edinmiştir¹⁰.

İran'ın tarih öncesi dönemlerinden başlayıp Sasanilerin sonuna kadar geçen sürede yaşamış padişahları konu edinen Şehnâme, İran tarihinde olduğu kadar Türklerin İslâmiyet'i kabulünden önceki zamanına kaynaklık etmesi bakımından Türk tarihi içinde büyük bir değere sahiptir. Sasaniler dönemi (205-651) İran'ın hem dinî kitabı Avesta hem de mili destanı Şehnâme, İslâmiyet öncesi Türklerin Seyhun(Siderya) ve Ceyhun(Amuderya) nehirleri arasında kalan topraklarda yaşadıklarına işaret etmektedir. Sasaniler dönemi İran kaynaklarına göre; Turan Türk yurdu, Türk milleti de Turanî olarak tabir edilmektedir. Turanîler Çin'in kuzeyinden başlayıp Hazar Denizi'ne kadar süren Türkistan bölgesinde, İranlılar ile savaşmışlardır¹¹. Şehnâme'de İranlıların Turanlılar ile savaşları, İran'ın milli ruhunu yücelten bir üslupla anlatılırken göçebe hayat tarzını benimseyen Turanîler'den mütecaviz bir millet olarak bahsedilmiştir. Keyhüsrev zamanında İran- Turan Savaşlarında İran ordusuna komuta eden Rüstem karşısında Türk hakanı Efrasyab aciz gösterilmiştir.

Şehnâme'ye göre Feridun yeryüzünü İran, Rum, Türkistan ve Çin olmak üzere üçe ayırarak üç oğlu arasında paylaşmıştır. İran'ı İrec'e, Rum'u Selm'e, Türkistan ve Çin'i Tur'a vermiştir. Efrasyab da Tur soyundan gelmektedir. Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lûgat-it- Türk adlı eserinde geçen Efrasyab'ın Alp Er Tonga olduğuna dair rivayetler de vardır¹².

⁹Bkz. Firdevsi, **Şehnâme** c.I., s.XIX

¹⁰Bkz. Nimet Yıldırım, "Firdevsi ve Şehnâme", **Şehnâme**, çev. Necati Lugal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009, s.15-45

¹¹Bkz. Yılmaz Karadeniz, **İran Kaynaklarına Göre Türkistan ve İran Coğrafyasında İran-Turan Sınır Mücadeleleri**, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/26/11.pdf>, 10.05.2016

¹²Saadettin Gömeç, **İslâm Öncesi Türk Tarihi Kaynakları Üzerine**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/28/177.pdf>, 21.06.2016

Şehnâme manzum ve mensur olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.

Şehnâme Tercümeleeri:

1.1510 tarihinde Kansu Gavri adına Tatar Ali tarafından yapılan manzum Şeh-nâme Tercümesi

2.1514 tarihinde Kansu Gavri adına Şerifi-i Amidî tarafından yapılan manzum Şeh-nâme Tercümesi

3. 1621 tarihinde II. Osman adına Mehdî tarafında yapılan mensur Şeh-nâme tercümesi

4. II. Murad döneminde yapılan mensur Şeh-nâme tercümeleeri

5. H.951 yılında çoğaltılmış tarihi yazmalar.

6.Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde bulunan mensur ve tamamlanmamış 2 adet yazma Şeh-nâme Tercümesi nüshası

7. Necati Lugal tarafından Vuller baskısına göre yapılmış Şeh-nâme tercümesi¹³.

Buraya kadar Firdevsî ve onun meşhur eseri olan Şehnâme, bazı yönleriyle ele alındı. Umumiyetle, Şehnâme'nin İran üzerindeki güçlü tesirinden bahsedildi. Şimdi de dünya edebiyatı içerisinde muazzam bir yere sahip olan bu meşhur eserde geçen Çin'e ait imge ve motifler ele alınacaktır.

Şehnâme'ye Göre Çin'e Ait İmge ve Motifler:

Hakan¹⁴

Çin Hakanı: Güç ve iktidarı temsil eden siyasî bir imgedir. Onun otağı¹⁵ (Hakan Çadırı), en önemli egemenlik sembolleri arasındadır. Çin Hakanı yerine, eski Çin hükümdarlarına verilen bir ad olan "Fağfur"¹⁶ da kullanılmaktadır. Bir rivayete göre de "Fağfur" Peygamber Nuh'un torunu olan Eşkan'ın soyundan gelen bir padişahdır¹⁷.

¹³Bkz. Firdevsi, a.g.e., c.I., s.XX

¹⁴"Hakan" için bkz. Zeki Pekalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.I, 2.baskı, M.E.B. yay., İstanbul, 1971, s.704- 705

¹⁵ "Otağ" için bkz. A.g.y., a.g.e., c.II, s.741-742

¹⁶"Fağfur" için bkz. A.g.y., a.g.e., c.I, s.582

¹⁷Bkz. Firdevsi, a.g.e., c.IV, s.418

Efrâsiyap, Pîran komutasındaki ordusuna destek olmaları için Kâmûs ve Çin Hakanı'nı Hemâven Dağı'na gönderir. Kendilerine yardım için gelecek kuvvetlerin haberini alınca hayli sevinen Pîran, İran ordusuyla savaşıcak ordusuna Çin Hakanı'nı şöyle tanıtır:

“Gelen erler, hep, Sipencâp ile Rum sınırları arasındaki ülkelerdendir”

“Bunların başlarında ise şu kahramanlar var: Tacı gök, tahtı yer olan Çin Hakanı”¹⁸

Turan ordusunun komutanı Pîran, taht ve hazine sahibi olan Çin Hakanı ve Kâmûs'u Efrâsiyab ile eşit görmektedir. Onları karşılamaya hazırlanan Pîran, şöyle söyler:

“Ben kendim gideyim de bir bakayım bunlar kimlerdir? Kaç kişilerdir? Komutanları ve pehlivanları kimler?”

Çin Hakanı'na saygılarımı sunup tahtının önünde eğilerek yeri öptükten sonra, Yüce Kâmûs'u gözden geçireyim ve Şengil ile Tûs'u göreyim”¹⁹.

İran ordusuyla savaşıcak Turan ordusunun yanında yer alan Çin Hakanı, savaş hazırlıklarını gözden geçirmek için Turanlıların ileri gelenlerini bir araya toplar. Pîran'a savaş öncesi bir günlük dinlenme kararı aldığını açıklar. Bunun üzerine Pîran, Çin Hakanı'nı şöyle över:

“Çin Hakanı akıllı ve övülmeye lâyık bir padişattır!

Bütün ordunun padişahı olduğuna göre, orduyu artık istediği gibi idare edebilir!”²⁰

Bayrağı yüce olan Çin Hakanı'nın tahtı fildişin²¹den kalkanları; altından şemsiyesi (çetr²²), incilerle işlenmiş erkek tavus kuşunun kuyruğundandır. İntikam ve kin duygusuyla Tûs, İranlılar ile savaşan Çin Hakanı'nın sahip olduğu her şeyi ele geçirmek arzusundadır²³.

¹⁸Bkz. A.g.y., a.g.e., c.IV, s.41

¹⁹Bkz. A.g.y., a.g.e., c.IV, s.43 Ayrıca bkz.(Şengil ile Tûs'u kafamda mukayese edeyim.)

²⁰Bkz. A.g.y., a.g.e., c.IV s.58

²¹Fildişi işçiliği, Çin gibi büyük medeniyetlerin sanat kolları içerisinde yer almıştır. Bkz. Selçuk Mülayim, “Sanatta Fildişi” mad. **İslâm Ansiklopedisi**, c. XIII, T.D.V., İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1996, s.74-75

²²“Çetr” için bkz. Zeki Pekalın, a.g.e., c.I, s.357-358

²³Bkz. Firdevsi, a.g.e., c.IV, s.71

İranlılarla savaşacak Turan ordusu, savaş hazırlıklarına başlar. Turan ordusunun Kâmûs, Menşûr, Şengil, gibi ileri gelenleri, savaşla ilgili düşüncelerini paylaşmak için Çin Hakanı'nın otağına giderler. Bu yönüyle Çin Hakanı'nın otağı, siyasi gücü temsil etmektedir²⁴.

Çin Hakanı, savaşa girecek Turan ordusunun askerlerinin Pîran'ın yokluğunda savaş motivasyonunu kaybetmemeleri için akıllı ve kılıç ehli kimselere şöyle söyler:

“Dün olduğu gibi bugün de savaşmaktan yana tereddüde düşmeyelim!

Orduya Pîran'ın bulunmadığını ve onsuz savaşacağımızı söylemek doğru değildir.”²⁵

Savaş için gösterdiği büyük çaba ve özveriye karşılık Turan'ın ileri gelenleri Çin Hakanı'na minnet duygularını şöyle ifade ederler:

“Bugüne bugün ordu senin buyruğundadır! Çin ve Turan ve ülkeleri senin hükmündedir

Bak, şu savaş alanına bir kere! Bulutlardan sanki kılıç yağıyor!”²⁶

Çin Hakanı, “Ey şu lacivert renkli gökten yüce olan Hakan!” diye, Pîran tarafından övülür²⁷.

Çin Hakanı, yeryüzünün karşısında eğildiği mührün sahibidir²⁸. Farsça bir kelime olan mühür, eskiden halk, ulema, devletin ileri gelenleri arasında imza olarak kullanımı yaygın olsa da Şehâme'de Efrâsiyab, Çin Hakanı, Hüsrev gibi önemli şahsiyetlerin kullandığı bir alettir.

Çin Hakanı, adalet hükmünü yerine getiren adil biridir²⁹.

Şehnâme'de savaş hayvanı olarak “fil” dikkat çekmektedir. Çin Hakanı'nın filleri de kendi gibi savaş hırsıyla doludur.³⁰

²⁴A.g.y., a.g.e., c.IV, s.106

²⁵A.g.y., a.g.e., c.IV, s.107

²⁶A.g.y., a.g.e., c.IV, s.108

²⁷A.g.y., a.g.e., c.IV, s.118

²⁸A.g.y., a.g.e., c.IV, s.120

²⁹A.g.y., a.g.e., c.IV, s.148

³⁰A.g.y., a.g.e., c.IV, s. 167

Şehnâme’de “Taç” Çin Hakanı’nın gücünü ve yenilmezliğini simgelemektedir³¹. Fil, fildişi, gerdanlık, taht, altın, “Taç” gibi Çin Hakanı’nın güç sembolleri arasındadır. Bunları kaybetmek onun güç kaybetmesi anlamına gelmektedir³². Ne var ki Rüstem ile girdiği mücadele sonucunda taçsız, filsiz, mahfesz ve tahtsız kalan Çin Hakanı, tutsak olur³³. Çin Hakanı tutsak olsa da öteki mahkûmlardan farklı muamele görür. Öyle ki oturması için ona mükemmel bir köşk hazırlanır³⁴. Hakanın erkek tavus kuşu kuyruğundan yapılmış üzerinde incilerle süslenmiş şemsiyesi, altın kalkanları, yüce bayrağı, fildişinden tahtı, filcilerinin de altın gerdanlıkları ve kemerleri ve eşsiz çingirak ve zilleri vardır³⁵. Rüstem, Çin Hakanı’nın yeri göğü yaratan Tanrı’yı anmayan sahip olduğu nimetlere karşılık şükür etmeyen zalim ve haksızlık yapan biri olduğunu ifade eder³⁶.

Çin kumaşı: “Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş... Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaşp konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili, insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılrsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak kumaşına aldanıp çok Türk milleti, öldün; Türk milleti öleceksin!” şeklinde Köl Tigin yazıtının güney metninde geçen bu ibare, Çinlilerin Türklere sunduğu ipek kumaşlar ve sebepleri açısından oldukça dikkat çekicidir³⁷.

Şehnâme’de “Perniyan” olarak da bilinen ipekten dokunmuş sağlam, yumuşak, dayanıklı renklere sahip nakışlı Çin kumaşı, kullanım amacına göre çeşitlilik göstermektedir:

Çin Hakanı, İran Ordusunu görmeye Hemâven Dağı’na geldiğinde, Turanların ordu komutanı Pıran tarafından bütün ordunun padişahı olarak övölür ve savaş hazırlıkları başlar. Otaktan davul ve boru sesleri yükselir. Tahtların üzerlerine zebercetler³⁸ saçılıp altın işlemeli, firuze renkli kumaşlar

³¹A.g.y., a.g.e., c.IV, s. 180

³²A.g.y., a.g.e., c.IV, s. 185

³³A.g.y., a.g.e., c.IV, s. 196

³⁴A.g.y., a.g.e., c.IV, s.216

³⁵A.g.y., a.g.e., c.IV, s.71

³⁶ A.g.y., a.g.e., c.IV, s.208

³⁷Osman Fikri Sertkaya, Cengiz Alyılmaz, Fikri Battulga, Tsendiyn; **Moğolistan’daki Türk Anıtları Projesi Albümü**, Ankara, 2001, s.16

³⁸ “Zebercet” zümrüt cinsinden, yine onun gibi yeşil renkli bir süs taşıdır. bkz. a.g.y., a.g.e., c.II, s.583

örtülür. Filler, altın çingiraklarla bezenir. Filciler, altın işlemeli külahlar giyerler ve boyunlarına gerdanlıklar, kulaklarına küpeler takarlar. Bütün ordu savaş öncesi, Çin kumaşlarıyla süslenmiştir³⁹.

Orduda savaşan askerlerin bineklerinin eyerlerine bu kumaş örtülüdür⁴⁰.

Güzel kızlar, bu kumaştan elbiseler giyerek süslenirler⁴¹.

Şehnâme'nin söz sanatlarının çok fazla olmadığı sade bir dili vardır⁴². “Çin Kumaşı” mecaza dayalı söz sanatlarından teşbih ögesi olarak müşebbehün/bih yani, benzetilendir. Türk ordusunun komutanı Pîran, İran ordusunun Hemâven dağına doğru çekildiği haberini, Çin Hakanı'na verir. Bu haberle İran ordusuna meydan okuyan Çin Hakanı artık savaş için harekete geçmiştir.

“Kâbil, Zâbil, Hint ülkelerinin giyimli kuşamlı bütün orduları, bir Çin kumaşı gibi bütün yeryüzünü kaplasa bile,

Onların içinde benim gibi bir tek pehlivan bulamazsın! Senin İranlılar dediklerin de kimler oluyormuş?”⁴³

“Kâbil, Zâbil, Hind ülkesinin giyimli kuşamlı bütün orduları” – müşebbeh (benzeyen), “Çin Kumaşı”- müşebbehün bih' (benzetilen) dir.

Pîran, Siyâvuş ve Padişahın kızı Firengis'in düğün hazırlıkları için değerli eşyaların bulunduğu hazinenin anahtarını Gülşehr'e verir. Gülşehr de geline götürmek için hazineden aldığı değerli hediyeleri, süslü kumaşlarla süslenmiş develere yükler ve yola koyulur. Çin kumaşları da bu değerli hediyeler arasındadır⁴⁴.

Ordunun bayrakları sarı, kırmızı, menekşe renklerinde bu kumaştan yapılmıştır⁴⁵.

³⁹A.g.y., a.g.e., c.IV s.59

⁴⁰A.g.y., a.g.e., c.IV,s.110

⁴¹A.g.y., a.g.e., c.IV, s.332

⁴²Bkz. Hasan Gültekin, **Firdevsî, Şeh-nâme, Şeh-nâmecilik ve Meşâhîr-i İslâm'da Firdevsî Maddesi**, 2013

⁴³A.g.y., a.g.e., c.IV, s.67

⁴⁴A.g.y., a.g.e., C.III, s.48-51

⁴⁵A.g.y., a.g.e., c.IV, s.59

Mektuplar, bu kumaşın üzerine amberle yazılmaktadır⁴⁶.

Türk Hakanı Efrasyab'ın giysisinin yapıldı kumaştır⁴⁷.

Gökyüzü menekşe renginde bir perniyan kumaşına benzetilmektedir⁴⁸.

Turan ordusunun eğlence yerlerindeki çiçekler perniyan kumaşındaki renklerle betimlenmektedir⁴⁹. Mahfelerin üzerini örten kumaştır⁵⁰.

Çin Çeliğinden Başlık: Savaş meydanlarında ok, gürz, mızrak gibi savaş silahlarından korunmak için askerlerin başlarına giydikleri askerî bir malzemedir. Turan ordusuyla savaşmak için hazırlık yapan İranlıların pehlivanı Rüstem, savaş silahlarını kuşanır. Ok, gürz, mızrak gibi savaş silahlarından korunmak için de hem zırh hem de Beler-i beyan⁵¹ giyip başına da Çin çeliğinden yapılmış bir başlık takar⁵².

Çin Çeliğinden Gürz: Savaş meydanlarında düşmanın zırhını parçalamak için yakın çatışmada kullanılan bir silahtır. Turan ordusunun komutanı Pîran, İran ordusuna karşı Bazur adında bir büyücüye büyü yaptırır. Büyüçüden Hemâven dağının tepesinde mevzilenen İran ordusundaki erlerin başına kar yağdırmasını ister. Bu büyüün tesirinde kalan İran ordusu, Turan ordusu karşısında kayıplar vermeye başlar. Rehham, ordusuna büyü yapıldığını öğrenir ve büyüü yapan Bazur'un peşine düşer. Onu görünce de saldırıya geçer. Bazur da Çin Çeliğinden yapılmış bir gürzle Rehham'ın üstüne yürür. Ancak Rehham, zırhını parçalayıp kendisini yaralamak isteyen Bazur'un elini, kılıcıyla keser⁵³

Çin Kalkanı: Savaş meydanlarında savaşçıların kendilerini ok, yay, gürz, kılıç vb. darbelerden korumak için kullandıkları bir savaş aleti olarak Çin kalkanı, İran- Turan mücadelelerinde kullanılan bir savaş motifidir.

⁴⁶A.g.y., a.g.e., c.IV, s.210

⁴⁷A.g.y., a.g.e., c.IV, s.237

⁴⁸A.g.y., a.g.e., c.IV, s.254

⁴⁹A.g.y., a.g.e., c.IV, s.320

⁵⁰A.g.y., a.g.e., s.IV, s.338

⁵¹ "Belers-i Beyan" Daha çok Hindistan'da yırtıcı ve kaplana benzeyen böbür diye bilinen hayvanın derisinden yapılan bir tür zırhtır. Rivayete göre, bu deriden yapılan zırhı giyen kişiye ok, kılıç, mızrak gibi savaş silahları işlemez. Zırh aynı zaman da onu giyeni, ateşte yanmaktan ve suda boğulmaktan da korur. Bkz. "Böbür" A.g.y., A.g.e., c.II, s.578

⁵²A.g.y., a.g.e., c.IV, s.109

⁵³A.g.y., a.g.e., c.III, s.559

İranlılarla savaşmak için Hemâven dağına giden Turan ordusu, bir gece İran ordusunun baskınıyla karşı karşıya kalır. Bu baskında Turan kanadı, ağır kayıplar verir. Humân, İran ordusu karşısında güç duruma düşen ordusuna şöyle seslenir:

“Hadi, kılıçlarınızı ve gürzlerinizi elinize alıp, Çin kalkanlarını yüzünüze tutun!

Ay dağın üzerinden doğmadan düşmanların yolunu kesin!”⁵⁴

Efrâsiyab, Pûlândvend’e İranlıların pehlivanı Rüstem’in yaptıklarını anlatan bir mektup gönderir. Mektubu alan Pûlândvend, hemen Efrâsiyab’a yardım etmek için yola koyulur. Efrâsiyab, Rüstem karşısında çaresizliğini şöyle ifade eder:

“Başıma gelen bütün bu işler, hep, sırtına pars derisinden gömlek giyen o adamın yüzündendir!

Ne yapayım? Benim silâhlarım o canavara, onun tulgasına ve onun Çin kalkanına tesir edemiyor?”⁵⁵

Çin Puthânesi: İran soyundan Giv’in oğlu Bijen, savaşmak için gelir, ancak Efrasiyâb’ın kızı Münije’yi görünce bundan vazgeçer. Savaşmak için geldiği bu yeri artık Bijen, güzellerle süslenmiş bir Çin puthânesi gibi süslenmiş olarak görür. Mecaza dayalı söz sanatlarından teşbîh ögesi olarak Çin puthânesi, müşebbehün bih, yani kendisine benzetilendir.⁵⁶

Kâvus, Mâzenderan’ın cennetle eş değer güzellikte bir şehir olduğunu öğrenir ve oraya gitmek için hazırlanır. Şehnâme’ye göre Mâzenderan şöyle tasvir edilmektedir:

“Bütün şehir, sanki baştanbaşa bir puthane gibi imiş, Çin kumaşları ve güllerle süslü”⁵⁷

Tıraz: “Taraz” olarak da telaffuz edilmektedir. Türkisten ve Çin sınırında güzelleriyle tanınmış bir şehir olarak bilinmektedir. Miskin iyisinin de bu şehirden çıktığı rivayet edilmektedir. Lûgat olatak “Tıraz” aynı zaman

⁵⁴ A.g.y., a.g.e., c.IV, s.17

⁵⁵ A.g.y., a.g.e., c.IV, s.253

⁵⁶ A.g.y., a.g.e., c.IV, s.328

⁵⁷ A.g.y., a.g.e., c.IV, s.95

da değerli kumaşları dokuyan tezgâhlar, şeker ve şeker kamışı yapılan yerler içinde kullanılmaktadır⁵⁸.

Çin Pergeli: Geometrik şekillerin çiziminde kullanılan pergel, Şehnâme’de “Çin Pergeli” olarak geçmektedir. Furud’un görmeye giden Behram, onun Kubat soyundan ve Siyâvuş’un tohumundan olduğunu Furud’un pazısındaki benden anlar ve şöyle söyler:

“Bu ben o kadar güzeldi ki hiçbir ressam, Çin pergeliiyle bile, o güzellikte bir resim çizemezdi!”⁵⁹

Hümâ⁶⁰: Söylentiye göre, Çin adalarında bulunan ve kemikle beslenen bir kuştur ki, halk arasında “Devlet Kuşu” diye de anılmaktadır. Gölgesi kimin başına vurursa padişah olur veya mevkii yükselmiştir.⁶¹ Şehnâme’de Hümâ, kartal gibi olağanüstü bir gücü temsil eder⁶².

Nimrûz: Kuzey İran’daki Sistan’ın diğer adı. Bir söylentiye göre, Süleyman Peygamber bu ülkeye vardığı zaman, her tarafı su ile dolu görmüş. Bunun üzerine, maiyetindekilere emir vermiş, onlarda su altındaki bütün yerleri toprakla doldurmuşlar. Bu iş sabahtan öğleye kadar sürdüğü için o ülkeye “yarım gün” anlamına gelen “Nimruz” adı verilmiştir. Başka bir rivayete göre, Çin Hakanı ordusuyla bu ülkede yarım gün mola verdiği veya bu ülkenin büyüklüğü dünyanın yarısı kadar tuttuğu için bu ülkeye bu ad verilmiştir. Nimruz, aynı zamanda İran musikinde bir makam adıdır⁶³.

SONUÇ

İranlıların İslâmiyet’i kabul etmelerinden yaklaşık bin yıl öncesi bir tarihi gözler önüne seren Şehnâme, İran’ın kültürel ve siyasî tarihini etkileyen manzum bir eserdir. Firdevsî’nin kaleme aldığı bu eser, İran edebiyatı ve tarihi için bir başyapıt niteliğindedir. Ayrıca bu eserde birçok millete ait izlere rastlamakta mümkündür. Bu yönüyle, “Çin’e Ait İmge ve Motiflerin Şehnâme’ye Göre Tahlili” başlığı altında bir inceleme çalışması yapmaya çalıştık.

⁵⁸A.g.y., a.g.e.,c.I, s.426 – c.IV, s.234

⁵⁹A.g.y., a.g.e.,c.III, s.401

⁶⁰Bkz. Cemal Kurnaz, “Hümâ” mad. **İslâm Ansiklopedisi**, c. XVIII, T.D.V., İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1996, s.478

⁶¹A.g.y., a.g.e., c.I, s.419-177

⁶²A.g.y., a.g.e.,c.III, s.423

⁶³A.g.y., a.g.e., c.I, s.423

KAYNAKÇA

Ahmed b. Ömer b. Ali Nizâmî Arûzî Semerkândî, **Çehâr Makâle**, neş: Muhammed b. Abdülvahhib Kazvînî, Tahran, 1909

Ahmet Ateş, **Şâh-nâme'nin Yazılış Tarihi ve Firdevsî'nin Sultan Mahmud'a Yazdığı Hicviye Meselesi**

Hakkında, *Türk Tarih Kurumu-Belleten*, XVIII:LXX: 1954

Cemal Kurnaz, "Hümâ" Mad. **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt XVIII, T.D.V., İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1996

Firdevsi, **Şehnâme**, (Çev. Necati Lugal), Cilt I-II-III-IV, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1945-1955

Hasan Gültekin, **Firdevsî, Şeh-nâme, Şeh-nâmecilik ve Meşâhîr-i İslâm'da Firdevsî Maddesi**, 2013

H. Ritter, "Firdevsi" Mad. **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt XI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993

İsmail Çiftçioğlu, **"Karamanlı Dönemi Şehnâme Yazarları ve Eserler Üzerine"**, Cilt IV, Sayı 2, A.K.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, 2003

Mithat Sertoğlu, **"Şeh-nâmenüvîsler, Vak'anüvîsler ile Diğer Mühim Osmanlı Müverrihleri ve Eserleri"**, Cilt I, Yeni Tarih Dergisi, 1960

Moğolistan'daki Türk Anıtları Projesi Albümü, Haz., Osman Fikri Sertkaya, Cengiz Alyılmaz, Tsendiyn Batullga, Ankara, 2001

Nimet Yıldırım, "Firdevsi ve Şehnâme", **Şehnâme**, Çev. Necati Lugal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009

Saadettin Gömeç, **İslâm Öncesi Türk Tarihi Kaynakları Üzerine**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/28/177.pdf> 21.06.2016

Selçuk Mülayim, "Sanatta Fildişi" Mad., **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt XIII, T.D.V., İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1996

Yılmaz Karadeniz, **İran Kaynaklarına Göre Türkistan ve İran Coğrafyasında İran- Turan Sınır Mücadeleleri**, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/26/11.pdf>, 10.05.2016

Zeki Pekalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt I- II, 2.baskı, M.E.B. yay., İstanbul, 1971